

Affären vid Jädersbruk

Av Lars Olof Hellberg

Huset till vänster är Posten. Postbärande tåg lämnade postsäckar vid Jädersbruks station och sedan hämtades den kl. 18.00. Posten lades ner när tågen inte längre stannade på 1960-talet. Affären till höger med ingång på gaveln. Magasin bakom affären.

Affären vid Jädersbruk var en affär, som ingick i Jädersbruks Intresenter.

Sommaren 1939 fick pappa och mamma ett brev från disponent Reutersvärd. Han undrade om de kunde tänka sig att flytta till Jädersbruk från Norrtälje. Pappa, som var arbogapojke, beslutade efter samtal med mamma, att de skulle anta erbjudandet.

Affärens namn blev Firma John Hellbergs Specierier. De tillträdde den 1 oktober 1939. Deras företrädare, som hette Säfström, hade då lämnat affären.

Pappa John 33 år och mamma Anna Lisa 28 övertog verksamheten som egna företagare. Butiken var öppen måndag – fredag mellan 9-18 och lördagar till klockan 16. Söndagar var det stängt på den här tiden.

Interiörbild från John Hellbergs speceriaffär.

De fick hyressubvention från bruket, emot att brukets anställda fick handla på bok en månad i taget och att Bruket garanterade, att deras skuld skulle regleras en gång per månad.

Affären var cirka trettio kvadratmeter och utrustad med en lång disk med hyllor bakom och i vinkel mot den en kyldisk för ömtåliga varor. Kött levererades färdigstyckat från arbogafirman Carl A Carlsson, som till att börja med hade sin verksamhet i ett hus på Vilstaområdet.

På golvet var vita kakelplattor, som ofta måste svabbas rena efter arbetare, som kom direkt från skogen eller jordbruket. I fönstret, som vette åt vägen, kunde man vid påsk och jul ha lite lockande skyltning.

Vidare fanns ett lagerrum och ett magasin på gården, där man bland annat förvarade sillen i tunnor. Fladensill kom i 40-60 kilos tunnor och användes som steksill, medan den lite tjockare islandssillen användes för inläggning.

Mjöl och socker levererades i stora säckar och det var ett stort arbete att väga upp i en- eller tvåkilos påsar.

På disken fanns en stor våg, som ofta kom till användning och en kassaapparat med vev. Här gällde det att ställa in de olika summorna

med skjutreglage. Här stod också ställningen med papper i tre olika storlekar. Vanligtvis brunt tåligt papper som till jul byttes till tomte-papper.

I rummet bakom disken fanns också en kaffekvarn, eftersom allt kaffe kom omalet och till och med orostat. Anna Lisa brukade mala ett litet smakprov först, för kunden skulle bestämma om det var lagom storlek och det var inte lätt att göra alla till lags. Kaffet hälldes upp i en påse med vaxad insida.

Anna Lisa köpte också varor direkt från bönderna till exempel hemkärnat smör. Under ransonerings-tiderna kunde sådant smör säljas utan kuponger. Hon sålde också ägg men ibland hade hon så mycket i lager, att hon måste hitta på något sätt att bli av med dem. En åkare från Örebro fick med sig lite på prov och kom tillbaka och sa att det var hur lätt som helst att sälja dem till bagerier i staden.

Det fanns rengöringsmedel av olika slag. Tvålar som Lux och Palmoliv, tvättmedel som Persil, Radion och senare Surf. På våren såldes gulsåpa i mängd, när kvinnorna tvättade sina mattor efter vinterns användning och grönsåpa, som var användbar i all rengöring.

Tobaksvaror som piptobak, snus och cigaretter inköptes hos firma Leverts i Arboga.

Godis såldes i lösvikt och levererades i fina strutar. Populära inköp var också kolar av olika pris t ex 1öre-2 öre-5 öre eller tio öre med märken som Dixi, Choko eller Gräddkola.

Arbogabryggeriets bilar levererade vad som önskades direkt från bilen. Öl av klass två fick man sälja om man var godkänd av nykterhetsnämnden för försäljning. Populära drycker var Pommac, Champis och Orange och en illgrön sportdryck med en idrottsman på etiketten.

Utbudet var inte enbart specerier, där fanns bland annat arbetskläder i storlekar mellan 48 upp till 60 och arbetshandskar av olika slag. Stövlar togs hem på beställning. En tid hade man en bensinmack nere vid vägen. Man pumpade upp några liter i en behållare, från vilken man sedan tankade.

Karbid användes, där man saknade elström. Karbiden med rätt mängd vatten tillsatt, bildade en brännbar gas, som användes framför allt till belysning.

Affären, liksom posten i grannhuset var två platser, där folk träffades. Jag och min syster växte upp i anda av service, eftersom det var allas vårt levebröd.

Pappa John avled i samband med en skogsbrand i april 1943 och Anna Lisa, bara 32 år, gammal fortsatte verksamheten på egen hand med två små barn att försörja.

Jag minns många episoder från affären. Under krigsåren var nästan alla varor ransonerade och det blev ett extra arbete för handlarna att administrera alla lösa kuponger. Varje sorts kupong skulle klistras upp och varorna i lagret måste alltid stämma med kupongantalet.

För hårt arbetande skogsarbetare fattades det alltid bröd och Anna Lisa kom på en bra lösning. När hon fick en leverans av hårt bröd, frågade hon, om de inte hade någon andrasortering av hårt bröd. Jo, det visade sig, att man hade så kallat hundbröd och det kunde man köpa utan ransoneringskort. Arbetarna fick lite på prov men blev så nöjda att hela femtonkiloskartonger såldes.

När kaffet skulle ransonerats, kom det ett meddelande i radion strax före sju på kvällen. Det hann inte gå många minuter, innan telefonen gick varm. Alla kunder, som hade telefon ringde och ville försäkra sig om sin del av det kaffe, som fanns i lager. Mamma bar in allt kaffe, som fanns i lager, i vår privata bostad, för dit kunde inte kristidsnämnden begära tillträde. Hon sade ifrån om avhämtning på kvällen, för då visste hon, att huset var bevakat av kristidsnämnden. Dagen efter kom nämnden, som skulle inventera ingående lager, men då var lagret var tomt. De var då tvungna att ge mamma ett nytt ingångslager.

Jag minns många udda personer, som handlade hos oss. En som stack ut och inte var riktigt lik övriga gick under namnet Lilla-Sven. Han utförde olika sysslor på gården och i sågen. Lilla-Sven var en person, som nästan alla drev med. Han sa inte så mycket, men han gjorde alltid rätt för sig.

En riktig jordbruksarbetare, Fritz Sköld, var fanbärare i lantarbetareförbundet. Han var den snällast människa man kunde tänka sig, men hade en ovana att sätta träffande smeknamn på allt och alla. Om något inte passade kunde han brista ut med en lång harang. En gång, när man hässjade hö och solen stekte skrek han:

– Finns det inte någon som kan resa en stege och måla den djävulen svart!

Djävulen, det var solen.

En annan arbetare som handlade i affären minns jag. Han gick alltid med raska steg. På ryggen hade han en tom ryggsäck, då han kom, men välfylld, då han gick. Han och hans fru hade skilda hushåll; hon handlade sitt och han sitt.

Jordbruket arrenderades ut på 1960-talet till kapten Hedborg, som hade trädgårdsmästare med sig, då han flyttade hit. Trädgårdsmästarna var bröder och ungar, Sven och John Gustavsson. John eller "Jompa" som han kallades, var den som skötte matlagning, och handlade. Han tyckte om att skämta både i affären och i trädgården, när man kom dit för att handla.

Jompa kom in i affären för att handla. Han begärde att få "Skinkputs". Mamma sade då att hon inte hade varan hemma, men om han kom i morgon, skulle den vara hemma. Jompa började gapskratta. Det han kallade skinkputs var inte charkuterier utan bara vanligt toapapper.

Mamma fortsatte med affärsverksamheten till den sista april 1969 efter trettio års verksamhet. På den tiden när inte alla hade bil att åka till affären med, hade lanthandlarna sina trogna kunder och betydde mycket för trakten. För landsborna att kunna handla i närheten, men också för att affären blev ett ställe där alla kunde mötas och avhandla vad som hänt i trakten.

År 2003 från Arbogas horisont

Av Harry Holm

ÅRET VAR 2003 och i den lilla staden vid Arboga å satt människor i lugn och ro och studerade – via sina TV-apparater – riks- och världshändelser. Att Dolly, det första klonade fåret, avled detta år missade många. Människor som gick ur tiden torde vara mer värda att minna om. Från filmduken kända namn som Katharine Hepburn, Bob Hope och Charles Bronson ströks ur livets rollista detta år, liksom sångaren Johnny Cash. År 2003 avled också förre prinsen Carl Bernadotte och förre biskopen i vårt stift, Arne Palmqvist.

DRAMATIKEN ute i resten av landet och världen trängde förstås också in till oss i idyllen Arboga. Februari till exempel, började med att den amerikanska rymdfärjan Columbia exploderade över Texas och de sju ombord omkom. Tidigt på morgonen den 11 september avled Sveriges utrikesminister Anna Lindh, efter att dagen innan ha blivit svårt knivskuren på NK i Stockholm. Samma dag dödade en psyksjuk man femåriga Sabina Eriksson på ett dagis i Arvika. Den 18 november dog sex besättningsmän när en av försvarets helikoptrar störtade i Göteborgs skärgård. Och den 14 december greps Saddam Hussein levande i sin hemstad Tikrit av amerikanska soldater.

MEN I ARBOGA, som i England och vissa andra länder, var det som vanligt ett annat ämne som människor oftast diskuterade när de möttes: Väderförhållandena. Snö fanns där Anja Pärson den 19 januari tog sin första världscupseger i storslalom. Och is hade ordnats när IFK Arbogas ishockeyspelare den 6 mars slog Bofors till och med i Karlskoga. Men hos oss i Arboga var det inte mycket till vinter. Jag hörde första talgoxen sjunga redan den 13 januari och dagen efter regnade det. Visserligen kom det snö på morgonen den 21 januari